CU PRIVIRE LA FACTORUL NORD-PONTIC ÎN CIRCULAȚIA MONETARĂ A SPAȚIULUI PRUTO-NISTREAN ÎN SECOLUL AL XV-LEA

Lilia DERGACIOVA

Recent, în împrejurimile localităţii Cuhureştii de Sus, raionul Floreşti, a fost găsit un număr semnificativ de monede medievale, emise în secolele XIV-XV. Conform informaţiilor obţinute de la posesor, descoperirea a fost făcută într-o zonă împădurită, pe o suprafaţă de 40-50 m². S-au găsit patru loturi de piese şi câteva monede izolate, fiecare lot fiind împrăştiat pe o suprafaţă de circa 10 metri, distanţa între ele fiind de 11-12 metri. Piesele izolate au fost localizate fie între loturi, fie la o anumită distanţă de ele.

Lotul 1 – 29 ex.:

Ducatul Cehiei, Václav IV (III) (1378-1419) – groş (7 ex.);

Regatul Poloniei, Vladislav II Jagiello (1386-1434) – jumătate de groş (1 ex.);

Ţara Moldovei, Alexandru I (1399/1400-1432) – un groş şi jumătate (21 ex.).

Lotul 2 – 15 ex.:

Ducatul Cehiei, Václav IV (III) (1378-1419) – groş (13 ex.);

Ţara Moldovei, Alexandru I (1399/1400-1432) – un groş şi jumătate (1 ex.);

Iliaş I (1432-1433, 1435-1436, 1436-1442) – un groş şi jumătate (1 ex.).

Lotul 3 – 21 ex.:

Caffa colonia genoveză, perioada lui Filippo Maria Visconti (1421-1435) – aspru (1 ex.);

Hoarda de Aur, Kiçi Muhammad (1428, 1432-1459) – aspru (1 ex.), aspru nedeterminat (1 ex.). Ambele piese poartă contramărci de Asprokastron;

Hanatul Crimeii, Hadji I Girey (1441-1466) – aspru (1 ex.);

Ţara Moldovei, Ştefan III (1457-1504) – groşi (17 ex.).

Lotul 4 – 10 ex.:

Marea Hoardă, Sayid Ahmad (1433-1465) – aspru contramarcat cu „Asprokastron"[1] (1 ex.);

Hanatul Crimeii, Hadji I Girey (1441-1466) – aspru (4 ex.);

Ţara Românească, Vladislav II (1447, 1448-1456) – ducat (1 ex.);

Ţara Moldovei, Ştefan III (1457-1504) – groşi (4 ex.).

Cele trei piese găsite izolat sunt groşi de Praga de la Václav IV (III) (2 ex.) şi o monedă poloneză de jumătate de groş de la Vladislav II Jagiello.

Ţinem să menţionăm, că în anul 1957 în această regiune, lângă drumul ce uneşte satele Cotiujenii Mari şi Cuhureştii de Sus a fost găsit un tezaur din secolul al XV-lea cu un conţinut asemănător cu piesele prezentate de noi (Markevič, Polevoj, Fin 1961, 75-112; vezi şi Paiul 2001, 207-212). Din componenţa acestuia au făcut parte obiecte de podoabă şi peste 590 de monede: groşi de Praga, groşiţe ruso-haliciene, jumătăţi de groşi polonezi, un groş moldovenesc, aspri tătaro-genovezi şi emisiuni tătăreşti (dintre care o monedă cu o contramarcă lituaniană). Perioada de acumulare a depozitului poate fi considerată prima jumătate secolului al XIV-lea şi anii 30 ai secolului XV. Vasul în care au fost găsite obiectele a fost acoperit cu un fragment de cazan din fontă.

Satul ca şi pădurea în care s-au găsit monedele enumerate mai sus, se află în apropiere de Nistru. În secolul al XIV-lea râul Nistru a reprezentat artera fluvială principală a Moldovei în relaţiile comerciale ce lega ţările Europei de Vest cu litoralul Mării Negre. Centrele comerciale principale din zona pruto-nistreană au fost oraşele de tip tătăresc – Orheiul Vechi şi Costeşti, situate pe afluenţii râului Nistru – Răut şi Botna. La sfârşitul secolul al XIV – începutul secolul al XV, când regiunea pruto-nistreană a fost inclusă în componenţa statului moldovenesc, drumul comercial nistrean a devenit secundar. Râul Nistru, care deţinea funcţia de arteră comercială, dar şi de frontieră naturală al statului, a devenit nesigur din cauza raidurilor frecvente ale tătarilor. În aceste condiţii, un segment important al traseului internaţional a fost mutat. De acum încolo el trecea prin capitala ţării – Suceava şi doar după aceea coboară spre Cetatea Albă sau Chilia.

Revenind la subiectul comunicării noastre, putem presupune că primele două loturi monetare au fost ascunse în anii 30 ai secolului XV şi pot fi puse pe seama raidurilor tătare. Se ştie că luptele feudale în Marele Ducat al Lituaniei

[1] Aducem sincere mulţumiri doamnei Ana Boldureanu (MNIM) pentru determinarea celor trei aspri, contramarcaţi cu „Asprocastron".

au fost însoţite de intervenţiile hanilor tătari. O ameninţare permanentă prezenta Hoarda hanului Sayid Ahmad, care migra în ţinuturile Poloniei şi ale Marelui Ducat al Lituaniei şi din când în când jefuia pământurile Podoliei şi ale Moldovei. Aparent numărul acestor raiduri a fost considerabil, deşi sunt cunoscute doar câteva dintre acestea. Unul dintre cele mai distructive a avut loc în anul 1439. Atunci a fost jefuit nordul Moldovei până la Botoşani. Cel mai probabil, proprietarul celor două loturi timpurii de piese (ca şi al tezaurului din 1957), ţinând cont de pericol mai mult sau mai puţin pronunţat şi aflându-se pe un teritoriu aflat în apropierea frontierei, a preferat să le ascundă din timp.

Mult mai complicată este situaţia cu loturile trei şi patru. Monedele cele mai târzii din loturile acestea sunt groşi de tipul doi, emişi de domnitorul Ţării Moldovei Ştefan al III-lea. Octavian Iliescu a propus o datare mai largă al tipului – 1480/1481-1504, (Iliescu 1964, 199-200). Katiuşa Pârvan a presupus că tipul a existat deja în 1467/1476 (Pârvan 2004, 58-59), iar Ernest Oberländer-Târnoveanu a propus o datare mai restrânsă 1476/1479-1497 (Oberländer-Târnoveanu 2005, 337-338). Cu toate acestea, perioada de emitere a tipului rămâne destul de neclară, ceea ce lasă loc pentru dezbateri şi interpretări. Cu încredere putem vorbi doar despre perioada de la sfârşitul anilor 70 şi până la sfârşitul anilor 90 ai secolului XV.

Cu toate acestea, suntem predispuşi să considerăm că ascunderea loturilor noastre poate fi pusă pe seama cuceririi coloniilor italiene din Crimeea de către turci în anul 1475. Şi, deşi nu avem nici o dovadă directă, concluziile noastre sunt bazate pe date indirecte. Pentru a doua jumătate secolului al XV-lea cunoaştem un şir de tezaure de aşa zisă origine nord-pontică. Structura lor de multe ori diferită, însă miezul rămâne neschimbat – aspri tătaro-genovezi, monedele tătăreşti cu sau fără contramărci, groşi moldoveneşti ai lui Ştefan al III-lea, ducaţi munteni de argint ai lui Vladislav al II-lea. Uneori, în tezaurele acestea apare un component european din secolele XIV-XV – groşii de Praga.

Tezaurele cu astfel de compoziţie monetară mixtă sunt cunoscute în Podolia/1862 (Oberländer-Târnoveanu 2008, 97-130 cu bibliografie), Raykivtsy/1886 (Sivers 1922, 24; Mikolajczyk 1988, 267-268, Fig. 2, 6), Cârpiţi/1957 (Iliescu, Dinu 1957, 342-345), partea de sud a Ucrainei, zona râului Nistru/2012-2013[1], parţial Stijok/2011 (Petrov, Dergaciova 2012a, 147-152; Petrov, Dergaciova 2012c, 183-198; Petrov, Dergaceva 2012b, 126-131) şi altele.

[1] Tezaurul a fost depistat în sursele Web http://forum.violity.com/viewtopic.php?t=1079217 (vizitat 2.12.2013).

Astfel, suntem de părere că tezaurele menţionate mai sus, fiind de origine negustorească, au aparţinut comercianţilor din ghildă. Fiind specializaţi în comerţul cu anumite ţări, fiecare din ei a avut o anumită cantitate de monedă locală, emise de statele emitente menţionate sau acceptate spre plată în spaţiul lor[1]. Nu este exclus că în urma evenimentelor militare în Crimeea o parte de negustori a fugit, luând cu sine acele seturi de monede. Este dificil să răspundem la întrebarea de ce în partea de nord a Moldovei şi anume în zona Nistrului au fost depozitate loturile acestea de bani. Probabil că râul a fost utilizat şi mai departe în calitate de mijloc de transport secundar al mărfurilor şi a oamenilor. În locul descoperirii complexelor aflate în discuţie nu a fost găsită ceramică sau alte articole de uz casnic, fapt ce ar putea indica existenţa unei aşezări sau a unor locuinţe. Au fost descoperite doar fragmente de cazane din fontă care, după părerea noastră pot indica existenţa unei tabere militare sau a unui punct vamal.

Cercetând cele patru loturi ca patru complexe distincte şi observând similitudini între ele şi alte tezaure de origine nord-pontică, ascunse în a doua jumătate de domnie a lui Ştefan III, putem înainta ipoteza că cele patru loturi, ca şi piesele găsite izolat (care pot fi văzute ca nişte legături între ele) ar putea face parte dintr-un singur tezaur, care a fost separat sau risipit pe o suprafaţă destul de mare în urma unor circumstanţe necunoscute.

Bibliografie:

Iliescu O., *Emisiunile monetare ale Moldovei în timpul domniei lui Ştefan cel Mare*, in: Cultura moldovenească în timpul lui Ştefan cel Mare, Bucureşti, 1964, p. 181-234.

Iliescu O., Dinu M., *Tezaurul monetar din secolul al XV-lea de la Cârpiţi*, în: Studii şi cercetări ştiinţifice, vol. VIII, nr. 2. Iaşi, 1957, p. 342-345.

Markevič V.I., Polevoj L.L., Fin Š.P., *Kugureštskij monetno-veščevoj klad XV v.*, în: Trudy Gosudarstvennogo Istoriko-Kraevedčeskogo Muzeja, 1960 god, Chişinău, 1961, s. 75-112.

Mikolajczyk A., *Moldavian coins in the 15th century Poland*, in: Arheologia Moldovei, vol. XII, Iaşi, 1988, p. 263-271.

Oberländer-Târnoveanu E., *Emisiunile monetare bătute pe teritoriul Moldovei în vremea lui Ştefan cel Mare (1457-1504) – Analiză critică*, in: Cercetări numismatice, vol. IX-XI (2003-2005), Bucureşti, 2005, p. 299-388.

Oberländer-Târnoveanu E., *A forgoten 19th century find of Wallachian and Moldavian coins: "Podolia" 1862*, in: Cultură şi civilizaţie la Dunărea de jos, vol. XXVI, Calaraşi, 2008, p. 97-130.

[1] Probabil ca să nu să piardă la cursul de schimb.

Paiul V., *Descoperiri antice şi medievale din jud. Soroca*, în: Simpozion de Numismatică dedicate împlinirii a patru secole de la prima unire a Românilor sub Mihai Voievod Viteazul. Chişinău, 28-30 mai 2000, Bucureşti, 2001, p. 207-212.

Pârvan K., *Contribuţii la cunoaşterea monedelor lui Ştefan cel Mare (tezaurul de la Suliţa Nouă)*, in: Revista muzeelor, vol. XL, nr. 3, Bucureşti, 2004, p. 53-62.

Petrov A., Dergaciova L., *Note on the Stizhok hoard (Ukraine). Coins with Asprokastron countermarks and Wallachian ducats*, in: Studii şi cercetări de numismatică, s.n., vol. 2 (XIV), 2011, Bucureşti, 2012, p. 147-152.

Petrov A.N., Dergaceva L.V., *The hoard of medieval coins from Stizhok village. New data to the Wallachian coins typology*, in: Pieniadz i systemy monetarne wspolne dziedzictwo Europy. Studia i Materialy, Augustow-Warszawa, 2012, p. 126-131.

Petrov A.N., Dergaciova L.V., *Klad srednevekovzch monet iz sela Stižok na zapade Ukrainz i nekotorze voprosz denežnogo obraščenija XV v.*, în: Stratum plus, 6, СПб, Chişinău, Odesa, Bucureşti, 2012, s. 183-198.

Sivers A.A., *Topografia kladov s pražskimi grošami*, în: Trudy Numiymatičeskoj Komissii, Rossijskaja Akademija Istorii Material`noj Kul`tury, tom II, Peterburg, 1922.